

szet, az évszakok változásait is jelezheti, de nem vitás, hogy itt többről van szó. Ám fölüllemelkedik hamarosan mindezen a költői szándék: „Egymásra nézünk cinkos mosollyal: / mi tudjuk, mit jelent.”

Kerék Imre tehát dacol a romlással, a mostanában oly hangos világvége-hangulatokkal. Menedéke a hit, a szerelem. Azok a minőségek, amelyek valóban fölüllemelnek bennünket az éppen divatos negatív jelenségeken. Régen olvastunk olyan kötetet, amelyben ennyire biztos támpontot jelentenek ezek a minőségek. Ily módon rendkívül egységes a versanyag, tematikailag, esztétikailag egyaránt. Mindez kiegészül a természetimádatával, az évszakok, a természeti környezet adta áldásokkal, gyümölcsökkel. A klasszikus, rendkívül kiművelt verselési technika ad mindehhez művészi hitelt. (pl. *Benne rezeg még*) S rögtön utána egy olyan vers, melyben szinte a tökélyig jut el a szerelem, a női test erotikus ábrázolása (*S tarkótól talpig átjár*). Az ember szerves része a természetnek, egymást erősíti a gyümölcsérlelő nyárvég s a „nyelvnek, ínynak édes telt íz”. Ma sem gyakori az erotika ilyen intenzív, magas művészi hőfokú ábrázolása költészetünkben. Kerék Imre a hagyományt ötvözi a modernséggel, a visszafogottságot az őszinte kitarulkozással.

Egységes tematikájú, az antikvitást és századunk emberi érzésvilágát egyaránt fölmutató kötet költőnk új verseskötönyve. S az is tény, hogy ember és természet harmóniájáról sem olvashatunk gyakran ilyen mélyen átitatott műveket. (Felsőmagyarország Kiadó, 1999)

Marafkó László: Feljegyzések senkinek

Legutóbb aforizmakötetét (*Futamok életre-halálra*) vehettünk kezünkbe, s most Marafkó László újabb, sajátos műfajú kötetével, a tizenegyedikkel lépett a színre. A hátlapon írja: „Napló történésekről, amikor nem történik semmi - csak önmagunk lehetünk.” A különlegességet természetesen az adja, hogy naplót ígér, ám történést alig. A valódi napló meg éppen történésekről szól, persze nemcsak külsőkről, de belsőkről is. (Lásd pl. Fodor András, Nagy László, Márai Sándor vagy éppen Sobor Antal hasonló műfajú írásait, könyveit.)

A *Feljegyzések senkinek* cím már önmagában kihívó, elgondolkodtató. Ehhez jön még egy lírai töltetű mottó: „Létezésed alapszavait villogtatod, mint mániákus késdobáló.” S máris érzékeljük, hogy ez a könyv a műfajok határán játszódik, s igen fontos összetevője a líraiság. Ez azért is érdekes, mert főleg újságíróként ismert a szerző,

bár tudjuk, hogy megjelentek publicisztikai kötetei mellett novellái, regényei, esszéi is. Most pedig tovább tágulnak a körök. Cikluscímei hasonlóképpen lehetnének akár egy verseskötet jelzőoszlopai: *Camera viva, A város borzongása, Feljegyzések senkinek, Metaforák az időről*. S a címek alatt emléképek a múlttól, röpké elmélkedések, reflexiók, az élet legkülönfélébb területeiről rögzített gondolatok. Tömör stílus, néhol emelkedett nyelv. Akad persze üresjárat is, ilyenkor az olvasó fáradtan kalandozik másfelé. Ez nem erénye a könyvnek, ám hullámozást biztosít neki.

Néhol történetet mesél, miként abban a részletben, amelyben földézi a forradalomban ingyen osztott meleg kenyér emlékét. Másutt is él az elbeszélés csiráinak lehetőségével, ily módon biztosítva egyfajta drámaiságot. Hasonló tömörségű prózát talán Tamás Menyhért ír a kortársak közül, ám ott jelentősebb az egyéni nyelverteremtés. Marafkó többnyire az adott szókinccsel él, csak itt-ott alkot egy-egy leleményt. A lélek belső tájain barangol, bár időnként a történelem sem marad ezen kívül („...hóhér munkált a városszéli börtönben...”). Ugyanitt olvasunk egy árulkodó mondatot: „Naplót ír velem az Úr.” Alázatról tanúskodik e néhány szó, s egyben a művészi ábrázolás lényegére is rámutat.

Persze néhol nehezebben követhető a gondolatmenet, s arra is gondol az olvasó, hogy tán nem ártott volna jobban megszűrni a szöveget. Marafkó László kísérlete azonban összességében mégiscsak pozitív. A világ, a személyes lét, a múlt ezernyi vonatkozására reagál ezekkel a tűnődésekkel. (Harang Kiadó, 1999)

Büky László

CZIGÁNY LÓRÁNT: AHOL ÁLLOK, AHOL MEGYEK Magyarországi tanulóéveim

A könyv írója irodalomtörténész, aki még egyetemistaként hagyta el az országot 1956. november 21-én, aki az utóbbi években ismét részt vesz a hazai tudományos életben, s aki sokat tett a nyugati világban a magyar irodalomért.

Önéleírásának bevezetőjében elmondja: „...minden ember életében legalább egyszer feltámad a vágy, hogy önmagával szembenézzen, még akkor is, ha tudja, hogy ez a szembenézés csak tökéletlenül sikerülhet, mert a visszapillantó tükörben csupán a távolodó múlt egybeomló lidércfényei ugrálnak.” S valóban, Czigány Lóránt is így néz vissza, születésétől

(1935) a Magyarország elhagyásáig tartó mintegy két évtizedre, amely a gyermekkor emlékeivel kezdődik. Sátoraljaújhelyen született, apai ágon Zalából, anyain Gyönyösről származott. Napsugaras gyermekkorról vall, rokonság, nagyszülők, családi ház kerttel, disznóóllal, baromfiudvarral - mindez sokunknak ismerős, akik kisvárosi környezetben nőttünk fel annak idején. Hasonlóképpen a kisiskoláskor a fenyítésként körmöst osztó tanító úrral, az erkölcsi nevelést talán nem mindig a legszerencsésebben megvalósító tisztelendő úrral, továbbá olvasmányélményekkel: Cooperrel és May Károllyal. Az indiánromantikával kapcsolatban az emlékiró megjegyzi, hogy Angliának, ahová 1956 után került - alig van efféléje, „Karl Mayt sem exportálták”; a hasonló kisebb-nagyobb összevetések, kitérők az olvasó figyelmére tarthatnak számot, bizonyos magyar vonásokat az angliai élet alapján ugyanis a szerző nemegyszer jól meg tud világítani, vagy csupán észrevetetni. Olvasmányos jelleg is fakad az ilyesimből, mint például az a gyermekkori hallomás, miszerint angol ejtőernyősöket dobnak le a hegyekben. Sok év múltán Czigány megtudja a londoni egyetem magyarprofesszorától, George F. Cushingtől, hogy azért tanult meg magyarul, mert a háború alatt egy ejtőernyős egység tagjaként készültek a hátszági bevezetésre. - A háborús élmények - a vásártérre leszálló repülőgép, a légóparancsnoki felszerelésben pompázó nagypapa, a bolti sorban állások, a sárga csillagot hordó zsidók elvitele, a Karádydalok a rádióban, a Horthy-nyilatkozat, a nyugatra menekülés, a penészes kenyér az idegenben és a többi - a Czigánnyal egy nemzedék közös emléke. Nem az azonban Az ember tragédiájának olvasása, mint írja, egy jó illatú szénapadláson olvasta Feldkirchenben, tízévesen: „Rezignált belenyugvás a változhatatlanba, én is tudom ma már, hogy hittel könnyebb, mint hit nélkül” - szólal meg a mai gondolkodású hajdani gyerek.

1945-ben, Szent István napján hazatért a család a menekülésből, apja később Tallinn mellől, s a gyermekélet megint a korban szokásos: bandákban járják a földeket, lopják ami ehető; löszerekkel, gránátokkal játszanak, Szívtestőrgárdában működnek a ferenci atyák vezérlete alatt. Naplót is vezet a kisdiák: „Kikiáltották a köztársaságot” (1946. február 1.), s hozzáteszi most évtizedek múlva: „Lelkesedtem, mert valamiért lelkesednem kellett!” S mindezek mellett a szent koronás címer elvesztéséről, majd 1989 utáni visszatéréséről szól, és vall arról, hogy szívdobogató jelképe máig a Kossuth-címer, amely a forradalom alatt állami jelvény lett (rövid időre), s megírja, hogy ellen-szenves volt számára a sarlós, kalapácsos, majd a

Kádár-féle címer is. (Megint csak sokunk érzelmei tükröződnek ebben.)

A gimnáziumtól (polgári) iskola következik (zavaros az iskolarendszer), német és latin, utóbbi angliai, oxfordi emlékekkel, amely az Európához való tartozás, illetőleg Európa egybetartozásának különösségéről is tanúskodik. Czigánytól az oxfordi egyetemi felvételin Vördzsil, Sziszró, Horés szövegeit kérdezik, s a volt szegedi diák sehogyan sem kapcsol Vergiliusra, Ciceróra, Horatiusra - más lévén a latin írók nevének ejtése. Persze tud Czigány, az irodalomtörténetből analógiát, Szepsi Csombor Máté a XVI. század elején állandóan panaszkodik, hogy nem tudnak az angolok latinul, csak Canterburyben akad össze egy lel-késszel, akivel beszélgetni tud, az ugyanis Németországban tanult, tehát az erasmusi latinejtést tudta, mint mi, magyarok is. - Az iskolai évek együtt járnak jó és rossz tanárokkal, odaadó latin-tanulással (versenyben Kabdebó Lóránttal, aki a miskolci egyetem professzora manapság; Miskolcon Czigány Lóránt díszdoktorrá avattatott), cserkészetrel, moziba járással (az amerikai filmeket 1949-ben váltották a szovjetek), ponyvaregény-olvasással. Igazi gimnazista a szerző már a piarista gimnázium államotitása után lesz, meglehetősen megváltozott tanári karral. Az irodalomtörténe-sz Czigány elmondja, hogy olyan tankönyvük volt, amely a Lehr Albert-féle Toldi-magyarázatok-ra épült, elmondja, hogy már ekkor fennakadt a stíluskellékeken: a világosságon, a szabatoságon és különösképpen a magyarosságon. Kétélyeiről 1972-ben egy szegedi kongresszuson tartott előadást (meg is jelent a Nyelvtudományi Értekezések 83. számában, 1974: 109-13), ebben azt fejtegeti, hogy a magyarosság politikai koncepció inkább, mint stíluskategória.

Az 1950 körüli évek diákjának életébe sok minden beszűrődött, ami jellemzi a kort: az iskolai osztályozás változtatgatásától (1-7-ig, majd 5-ig) a Munkára Harcra Kész-mozgalomig, a tüzoltóképzéstől a BCG-oltásig (amelyet, mint később a londoni egyetemen megtudja az emlékiró, az angolok jóval később vezettek be) és Sztálin születésnapjára (1949. december 21.). Czigány kifejti, hogy ekkoriban még Sztalin-t mondtak és írtak, később „a helyesírási konszenzus és a szolgálatkész Akadémia” a Sztálin alakot szentesítette... Czigány is azt hiszi, amit Balla László ungvári író: a Sztálin ejtésben „hódolat nyilvánul meg a Nagy és Bölcs vezér iránt” (Elet és Irodalom, 1990. június 1.). Nos: Balla írására már válaszoltam (Sztálin onomatopoiésizsza, Elet és Irodalom, 1990. június 22.), s minthogy Czigány e fölfogását már a Magyar Nemzetben is megírta

(1997. július 12.), a Magyar Nyelvőrben részletesen írtam a kérdésről a nyelvtudomány szemszögéből (1998: 124-6). Lehet a kérdésről Sztálin emberi-politikai megítélésétől függetlenül beszélni, hiszen a név az orosz ejtésben rövid illabiális á hanggal történik, amelyen hangsúly is van, s ezt az ejtést hozták a Moszkvából hazatért kommunisták. E kiejtés mód magyar nyelvbeli megfelelője a Sztálin. A kérdés másik oldala, hogy a magyar anyanyelvűek számára a Sztálin alakzat kellemetlenebb hangzású, mint a Sztálin, erre sem Balla, sem Czigány nem utal, csupán arra, hogy a helyesírás, az akadémiai kiszolgálta a kommunistákat (szállítván a helyesírási szabályzattal a kellemesebb hangzású szóalak írásképét). Egyébként szta- kezdetű szavunk alig van: sztalakit, sztaniol. A második világháború előtti sajtóban (magyarban, európaiban) persze mindenütt a-val van a diktátor neve, a rádió (tévé nincs) az íráskép alapján mondja a nevet, nem úgy, mint a későbbi moszkoviták. Az egész kérdéskör tehát a költői nyelvben olyannyira számon tartott hangszimbolikán alapul, s a bukott bölcs szimbolikus további megbuktatása kíván lenni; csak miért kell ebbe belekeverni az akadémiai helyesírást...

Az életrajz utolsó, harmadik része az egyetemre jutás nehézségeiről, majd a szegedi egyetemi életről ad képet. A bölcsészkar iroda-

lom- és nyelvészstanárai és mások rendre megjelennek talán egy első éves hallgató tájékozottságát némileg meghaladó ismertetéssel. (Igaz, mint a szerző írja, Ilia Mihály segített emlékezetét felfrissíteni.) Részletesen meg van írva a forradalom helyi története is. természetesen összefonva a visszatekintő professzor történelemtudásával. - A fiatal Czigány Lóránt nemzetőr lesz, laktanyát őriz az öthalmi határban Szeged mellett, majd az orosz bevonulás utáni idők őt is, mint annyi más sajnos, Ausztria felé fordítják.

Ezzel fejeződik a kötet, amelynek egésze mögött fölsejlik egy korszak a hétköznapi világának apró-cseprő történései révén. Czigány önéletrajzának ez a legfőbb erénye, nem terheli életrajzát tudós vagy tudóskodó eszmefuttatásokkal (talán a Madáchról és a Sztálinról írottak kivételek csupán), anekdotikus vagy valamiért különös történeteket ír le, nem önkínzóan őszinte, hanem természetesen, szerencsére nem is megszeppítő. A kommunista érával és minden rendű és rangú képviselőivel (említődik Aczél György, Berecz János elvtársak mellett számos szegedi elvtárs is, akikkel tanítványi-hallgatói viszonyban volt) a mai magyar közéletben szokásosnál határozottabban áll szemben, de - győződjék meg róla az olvasó - sine ira et studio.

(Kortárs Kiadó, Budapest, 1998. 407 oldal)

SZERZŐINK

Ács Jenő író - Budapest

Bakonyi István kritikus Székesfehérvár

Büky László nyelvész - Szentendre

Cserba Júlia esztéta - Párizs

Ébert Tibor író, költő - Budapest

Erdélyi Z. János műfordító - Budapest

Erdődi Gábor műfordító - Budapest

Fa Ede költő - Zalaegerszeg

Fried István irodalomtörténész - Szeged

Gáspár Ferenc író - Budapest

Gerhard Fritsch (1924-1969)

Jenei Gyula költő - Szolnok

Kanizsai Dávid kritikus - Budapest

Kiss György szobrászművész - Budapest

Koppány Zsolt író, kritikus - Budapest

Lackfi János költő, műfordító - Budapest

Losonci Miklós művelődéstörténész - Szentendre

Suba János hadtörténész - Budapest

Somos Béla költő - Budapest

Szakolczay Lajos irodalomtörténész - Budapest

Takács László (1935-1990)

Vilcsek Béla kritikus - Budapest